

Azsaylı xalqlar bahar bayramına yeni rəng qatırlar

Akif Əliyev

Respublikamızın hər yerində millətindən asılı olmayaraq insanlar Novruzunu həvəslə qeyd edirlər. Multikultural dəyərlərə söykənən ölkəmizdə yaşayan bütün xalqlar el bayramını müxtəlif adətlərlə qarşılayır, lakin onların hamısı Azərbaycan ənənələrindən qidalanırlar. Şimal bölgəsində azsaylı xalqların çoxluğu isə bu bayram adətlərini daha da rəngarəng edir.

Qubanın bahar mənzərəsi çox maraqlıdır. Burada yaşayan 160 minə yaxın əhalinin tərkibində azsaylı xalqların, etnik qrupların nümayəndələri də var. Hazırda Qubada 20 minə yaxın tat və ləzgi, 2 mindən çox mesxeti türkü, 4 mindən çox xınalıqlı, 3500 buduqlu, 2000 qırızlı, 1000 rus, tatar, gürcü, ukraynalı, belarus, 4 minə yaxın yəhudi yaşayır.

Bu azlıqlar burada bir ocaq başına yığılmış mehriban ailəni xatırladı. Qubada Novruz şənliklərinin hərərəti meydanlarda, küçələrdə çatılan bayram tonqallarının istisinə qarışır. Novruzlu Quba bir az da bayram xonçasını xatırladı. Hər kəs bu xonçaya bir rəng qatır. Öz adətinin, mətbəxinin, inanc və sınımasının bir nemətini-naxışını qoyur. Qubada deyirlər ki, bahar özünü yetirincə yeddi dəfə çölün-düzün, bağın-bostanın yaşıl nemətinin göy qutabını yemədirsə... onda heç nə. Demək, sənin bahardan xəbərin də yoxdur. Səməni umacı, halvası çalib, qapı-qonşuya, qohuma-yada paylamadınsa, bu nə Novruz qarşılamaq oldu?..

Axır çərşənbədə sübhün gözü aralanmamış çay kənarına gedər, axar su üstündən keçər, yuyunurlar. Evdəki bütün qab-qacağı çərşənbə suyu ilə doldururlar. Həmin sudan saxlayıb, əkin vaxtı bağa-bostana çiləyərlər ki, cari ildə məhsul bol ruzulu olsun. Sonra azar-bezardan, ağırlıqdan xilas olmaq niyyəti ilə evin kişiləri ailə üzvlərinin sayına görə heyva budağı kəsər, qırmızı parçadan kəsib ağaca, dirəyə bənd edərlər ki, qara yaz qonmasın çöhrələrə...

Bayram axşamı az qala hər məhəllədə çalib-oynayan cavanlar, xoruz döyüdüyrən uşaqlar, Keçəl-Kosa cütlüyü də bir ayrı cür rəng qatırlar şənlik iştirakçılarının ovqatına. Nügədi kəndində cavanlar yaxındakı Bəhyə dağına qalxar, əvvəlcədən hazırladıqları iri bayram şamlarını ən yüksəkdə yandırmaqda bəhsə girirlər.

Quba mətbəxinin ən ləziz yeməkləri, ən lətif şirniyyatı, qax-qoz, löyün-löyün çərəzlə dolu xonçalar düzülər süfrəyə.

Xınalıqlılar axır çərşənbədə oğlan evindən nişanlı qız evinə yeddi pay göndərirlər. Sevgi, sağlamlıq, ruzi, bərəkət, mehribançılıq, sədaqət və övlad rəmzlərini xatırladan bu yeddi rənz gələcək ailəyə dilənən arzulardır.

Qubanın Qırmızı qəsəbəsində yaşayan yəhudilər də Novruz bayramını eyni coşqu ilə qarşılayırlar. Bayram günü əhalinin böyük hissəsi eşiyə çıxır, bir-birinin yeni gününü təbrik edirlər. Axşam alovlanan tonqallar bu yaraşlıq qəsəbəni nura bürüyür. Tonqal başına yığılan adamlara şəkərbura, paxlava, qoğal paylanır. Bu tonqalın başında etiqaadından asılı olmayaraq hamı yanaşı dayanır. Şənlik tədbirləri gecə yarından keçənədək davam edir.

Qubada Novruz şənliklərinin sonunda, bayramın 13-cü günündə səməniatma mərasimi də keçirilir. Bu adətin deyilənə görə, təqribən yarım minillik yaşı var. Həmin gün əllərində səməni olan insanlar Qudyalçayın sahilinə gəlir, səmənini axar suya buraxır və niyyət edirlər. Niyyət edirlər ki, gələn Novruza arzuları çin olsun.

Şabran rayonunda bu bayramı əsrlərdən qoşalaşmış gələn adətlərlə qeyd edirlər. Burada yaşayan dağlı, ləzgi, mesxeti türkləri, tatlar bayramın keçirilməsinə martın əvvəllərindən başlayırlar. Kiçik çillə qurtaran kimi günaşırı qonşu və qohum ailələr bir yerə yığışar, öncədən çərşənbələrə hazırlıq görürlər. Simsar qohumları arasında deyişmələr keçirər, bayatı deyib çalib oynayırlar. Elə birinci çərşənbədə bir adam ayırırlar ki, evbaşı düşüb pul yığınsın. Həmin yığılan pula buğda alırlar. Yaşca böyük olan ailələrdən birinin başçısı önə çıxıb həmin buğdanı eyni miqdarda ailələrin sayı qədər hissələrə bölər. Qadınlar evdən gətirdikləri boşqablarda səməni qoyurlar.

Su, Od, Yel və Torpaq çərşənbələrində camaat axşamlar bir yerə yığışar. İnanca görə, səhər oyanan Günəş öncə səməni ilə üzleşər və yerlərə onun yaşıllığı naminə daha isti havasını göndərər. Digər tərəfdən bərəkət rəmzi olan yaşıl ləçəklər evdə, obada, vətən torpağının hər tərəfində dolaşan pis ruhları qovur.

Bayram axşamının əvvəlinci günü siyahı hazırlayırlar. Həmin siyahıda imkansız ailələr, şəhid ailələri, hamilə qadınlar xüsusi olaraq nəzərə alınır. Daha sonrakı yerlərdə həyat yoldaşı səfərdə olanlar, övladları təhsil (ali) alanlar və yeni ailə quranlar yer alar. Kimin imkanı nəyə çatarsa, onu gətirəcəyinə söz

verər. Bir də görürsən ki, onlarca ailənin dolanışığı üçün xeyli ərzaq yığılır. Bayramdan bir gün əvvəl hamı gücü çatını gətirib siyahıda kim nəzərə alınmıbsa, ona verər. Orada da hamının “payı”nı səliqə ilə qablaşdırırlar. Hamısının üstünə adlar yazılar, paylayacaq adamlar müəyyənləşər. Onlara bu işdə uşaqlar yaxından kömək edirlər. İləxır çərşənbədə həmin “pay” siyahı ilə evlərə daşınar.

Tatlar Novruzunu üç gün qeyd edir. Belə ki, martın 19-u günü səhər kəndin xanımları bir yerə yığışib səməni horrasını bişirəni müəyyən edirlər. Bayram axşamı kənd camaatı evlərindəki səməniləri gətirər həmin şəxsin həyətinə. Səliqə ilə onları masanın üstünə düzərlər. Daha sonra səməniləri xüsusi qaydada hazırlanmış toxmaqla qabların içində əzirlər. Daha sonra ocaq qalanar. İri qazanlarda qadınlar səməni horrasını bişirməyə başlayar. Döyülüb əzilmiş səməninin suyunu süzüb boşaldırlar həmin qazanlara. Qazan dolandan sonra onu ocağa qoyarlar.

Bişirmə “əməliyyatı” hardasa 12-14 saat çəkir. Bu vaxtın sonunadək bir nəfər əlində taxtadan hazırlanmış oxlovla onu qarışdırır. Dayanmadan bulanan səməninin suyuna yalnız un əlavə olunar. Sonda həmin qarışığı halva halına gətirirlər. 19 mart gecəsi bişirməyə başlayan səməni horrası 20-si tezdən hazır olar. Günorta başlayanda kəndin camaatı həmin horra bişən məhəlləyə yığışar. Səməni horrasını paylamamışdan öncə bir kənd ağbirçəyi qazanın kənarına çağırılar. Həmin insan dua etməyə başlayar.

Amin sədaları hər tərəfi bürüyər. Uşaqlar əllərindəki dolu boşqablarla həyətlərə qaçaraq onu ev yiyələrinə verərlər. Sonra yenidən camaat bir yerə yığışar. Əvvəlcədən toplanan ərzaq, geyim çantalarında imkansız ailələrə paylanar. Axşama yaxın musiqi sədaları altında Dədə Qorqud, Keçəl və Kosa başlayırlar meydan sulamağa.

Şimal qapımız olan Qusar və Xaçmazda boz ay başlayandan bahara hazırlıq görülür. Böyüklü-küçüklü odun yığmağa başlayırlar. Hər məhlədə yığıdıkları ağacları bir nəfərə tapşırıqdan sonra öz aralarında Keçəli, Kosanı müəyyənləşdirirlər. Novruzun ləzgi dilində “Yaransuvar” (Yeni gün) deyirlər.

Çərşənbə axşamlarından qabaq mis qaba su töküüb saxlayırlar. Çərşənbə günlərində həmin su dolu qabı 7 evə aparırlar. Hər o sudan istədiyi qədər içir. İnanca görə əgər su 7 nəfərə çatarsa, arzularının qərarlaşacağına inanırlar. Həmin 7 nəfər bir yerə yığılar, bir-birini təbrik edər, deyib, gülər, şənənərlər. Qusarlılar yeyib-içməyi sevərlər. Həmin günlərdə onların evləri qonaqlı-qaralı olar.

Bayram axşamı tonqallar qalanar, millətindən asılı olmayaraq, hamı ocaq başına yığılar.

Qusarda icra edilən adətlərdən biri də Novruz axşamı yeni evə daxil olma, elçilik etmək kimi ənənələr diqqəti cəlb edir. Məhz bayram axşamı doğulan uşaqlara Novruz və Bahar ismini verərlər.

Adət və ənənələr bizə tariximizin bir hissəsinin yadigarıdır. Minillər öncə yaranan adətləri yaşatmaq hər birimizin borcudur. Birlik, bərabərlik, mənəvi dəyərlərə söykənən bahar millətindən asılı olmayaraq oda, suya, yelə və torpağa söykənərək Azərbaycana pənah gətirər.